

Emma Wengelin
– ett människoöde

Denna broschyr hör till utställningen *Prostitution i 1800-talets Uppsala*. Läs mer om utställningen på broschyrens baksida.

Bilden på framsidan föreställer en lättklädd kvinna – kanske en prostituerad – som en manlig patient på kurhuset hade tatuerad på sitt bröst. Både mannen och hans tatuering finns fångade på ett fotografi i kurhusjournalen från 1890–94 (Landstingsarkivet i Uppsala län, Uppsala Akademiska sjukhus/Kirurgiska kliniken med föregångare vol. F 1:20)

Emma Wengelin

* 1848 † 1913

En av Uppsalas mest kända prostituerade gick under namnet Tekla. Hennes levnadsöde från vaggan till graven kan följas i arkivdokument från exempelvis kyrkan, polisen, domstolen och fängelset.

En fattig flicka från Vänge

Teklas riktiga namn var Emma Wengelin och hon var torpardotter från Vänge. I barndomen flyttade hon in till Uppsala med sin familj. De bodde på olika ställen, bland annat Johannislund i nuvarande Sala backe och i kvarteret Örtedalen vid Linnéträdgården.

Faderlös tioåring

Tio år gammal blev Emma faderlös och fick som tonåring ta tjänst. Hon arbetade först hos en byggmästare, sedan hos en skorstensfejare och därefter på Gahns aseptinfabrik. I fabriken tillverkade man vid denna tid bland annat konserveringsmedel.

Prostituerad vid 22

Emmas äldre syster Charlotta blev 1869 registrerad som prostituerad. Året därpå följde Emma i hennes fotspår, 22 år gammal. Även hon blev nu inskriven i polisens prostitutionsliggare med uppgifter om var hon bodde, hur hon skötte sig och vilka omdömen besiktningsläkaren fällde om hennes hälsa.

Barnen döda i späd ålder

Redan våren 1871 fick Emma sitt första barn, en dotter som fick namnet Valborg Cecilia. I död- och begravningsboken får vi veta att flickan dog av syfilis vid två månaders ålder. Sommaren 1875 födde Emma sitt andra barn, sonen Fritz Werner, som levde i nästan två år innan han dog i lunginflammation.

Emma får syfilis

I slutet av 1872 vårdades Emma för syfilis på kurhuset. I journalen står det: "Kan ej uppgifva någonting om sin sjukdom, om hvilken hon ej haft någon aning."

Legendarisk bordell öppnar

Senast under 1880-talet flyttade Emma till Dragarbrunnsgatan 59 och hos henne samlades många prostituerade kvinnor. Med tiden blev det en av Uppsalas mest omskrivna bordeller, Femtinian. I kyrkböckerna står Emma som strykerska. Andra prostituerade på bordellen står som tvätterskor och sömmerskor, flera av dem med utomäktenskapliga barn.

Emma blir bordellmamma

Femtinian specialiserade sig på kunder från universitetet och blev mycket populär bland både studenter och lärare. Emma själv blev bordellmamma. I memoarer beskrivs hon som en färgstark personlighet: socialt begåvad och omhändertagande men också sträng och ytterst noga med vilka hon släppte in på bordellen.

Polisen bekämpar prostitutionen

På 1890-talet blev situationen besvärligare för Emma. Polisen i Uppsala arbetade allt mer med att bekämpa prostitutionen istället för att bara hålla den under uppsikt. För Emma innebar detta att hon 1890 blev uppkallad på rådhuset och beskylld för lösdriveri. Detta hände också flera andra av stadens prostituerade.

Varnad för lösdriveri

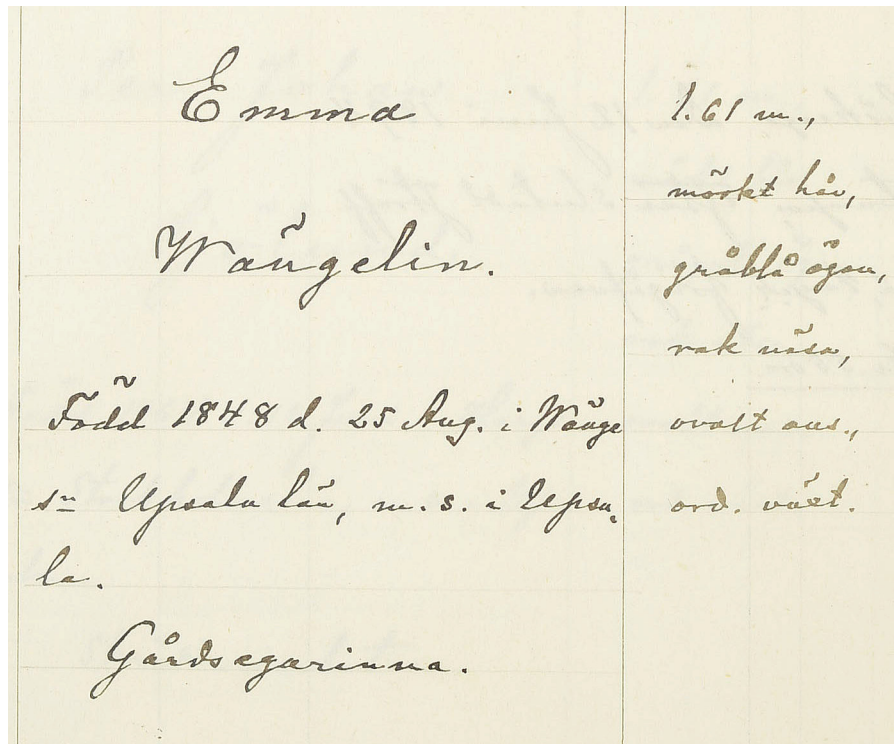
Stadsfiskalen konstaterade att Emma, som ”saknade medel till sitt uppehälle, dels sjelf försörjde sig medelst skörlefnad och dels hos andra befordrade ett sådant lefnadssätt, derigenom att hon, oaktat af Kommissarien erhållna varningar, sedan flera år och fortfarande hos sig inhyste lösaktiga quinnor i den af henne uti gården N: 59 vid Dragarbrunnsgatan förhyrda, af flera rum bestående lägenheten”.

Emma försvarade sig med att hon var tvungen att dela lägenheten med andra för att ha råd med hyran. Stadsfiskalen lät sig inte bevekas utan gav henne en officiell varning för lösdriveri. Gjorde hon sig inom två år åter skyldig till lösdriveri kunde hon sättas i tvångsarbete på anstalt.

Straffad för ölutskänkning

Emma fortsatte att inhysa andra prostituerade och polisen fortsatte att förbjuda detta och varna henne. Hon beskylldes för att föra oljud och bete sig störande. Spåren av detta syns på många ställen i rådhusrättens domböcker och fängelsets rullor. Upprepade gånger under 1890-talet blev hon straffad med böter och fängelse för olaga ölutskänkning.

Sommaren 1894 tillbringade Emma Wengelin en dryg månad på Uppsala länsfängelse. I fångrullan har man noterat hennes signalement: "1.61 m. [lång], mörkt hår, gråblå ögon, rak näsa, ovalt ans[ikte], ord[inär] växt."

Det står också antecknat vad hon hade med sig till fängelset: "Kappa, klädning, 3 underkjortlar, yllelif, kalsonger, strumpor, lintyg, hatt, kängor, näsduk, vantar, 4 nycklar, parasoll (Wärde 19:30) Kontant 1 kr."

Emma köper Femtinian

Bordellrörelsen verkar ha lönat sig väl. Våren 1892 köpte Emma fastigheten på Dragarbrunnsgatan 59 som hon tidigare hyrt. Köpesumman var 5 300 kronor.

Kanske var detta ett sätt att försöka skaffa sig en tryggare position och skydda sig mot nya beskyllningar om lösdriveri. Den som ägde fast egendom riskerade inte så lätt att betraktas som oförmögen att försörja sig.

Bättre anseende?

Innebar fastighetsköpet också att Emma blev bättre ansedd? Åtminstone bar hon nu ofta titeln *gårdsägarinna* i kyrkböcker, folkräkningar, fångrullor och domstolshandlingar.

Det sista som står om Emma i prostitutionsliggaren är att hon 1898 befriades från besiktningsplikt. Hon var då femtio år gammal.

Femtinian stängs

Under 1890-talet hade det ena efter det andra av Uppsalas "osedlighetsnästen" stängts av polisen. Emmas bordell var den sista som fanns kvar. Sommaren 1901 var det Femtinians tur att gå i graven efter initiativ från stadens polismästare.

1902 flyttade Emma till Stockholm men ägde även fortsättningsvis en fastighet i Uppsala. Hon bytte dock huset på Dragarbrunnsgatan 59 mot en fastighet på Vretgränd 16.

Emma dör välbärgad

Våren 1913 avled Emma Wengelin i tuberkulos, 64 år gammal. Hon begravdes på gamla kyrkogården i Uppsala. Av hennes bouppteckning framgår att hon efterlämnade egendom värd drygt 10 000 kronor. Detta skulle nästan motsvara en halv miljon kronor idag.

Emmas testamente

Emma och hennes äldre syster Johanna hade skrivit ett ömsesidigt testamente. Enligt testamentet skulle Johanna nu när Emma hade dött ärva all hennes egendom. Johanna hade i många år tjänat som hus-

jungfru hos en bruksägarfamilj i Bladåker. Arvet efter systemen innebar kanske att hon nu, vid 68 års ålder, kunde få en mer behaglig ålderdom.

Emmas dödsannons

Emmas dödsannons i Svenska Dagbladet innehöll följande lilla dikt:

Hon är ej död, hon sover blott,
sitt huvud har hon lutat
så stilla mot sitt örngott
och dagens möda slutat.
Sin aftonbön ännu hon bad
och somnade så trygg och glad.

Ett hårt liv

Emma Wengelin levde på många sätt ett slitsamt liv: tidigt faderlös, arbetande från ungdomen, prostituerad, syfilismittad, ogift mor till barn som dog tidigt, besiktigad, kontrollerad och motarbetad av polisen, dömd och straffad av rättsväsendet. Dokumenten från polisen, domstolen och fängelset vittnar dock om en envis person som inte gav upp så lätt.

En fattig familj håller ihop

Kanske kom en del av hennes styrka ur en sammanhållning inom familjen. Emma och hennes närmaste verkar ha hållit ihop och hjälpt varandra så gott de kunde. Som ung bodde både Emma och hennes utomäktenskapliga barn hos Emmas mamma. I födelse- och dopböckerna ser man att systrarna Charlotta och Emma ställde upp som dopvittnen åt varandras barn.

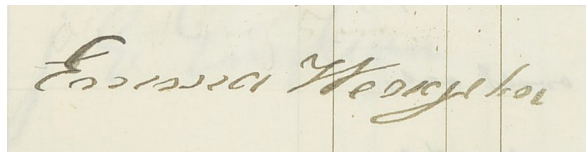

År 1886 när Charlotta dött tog Emma ansvar för att det skuldtynghda dödsboet upptecknades som det skulle. Emma och systemern Johanna testamenterade ju också sin egendom till varandra. Johanna såg till att Emmas dödsbo blev upptecknat.

En människa av kött och blod

Tekla var inte bara en prostituerad. Hon var också människan Emma Wengelin. Spåren av henne finns på många olika ställen, bl. a. i arkiven. Genom att pussla ihop delarna kan vi göra oss en bild av henne och hennes liv.

Hon levde i en tid som på många sätt var annorlunda än vår. Men hur mycket är det egentligen som skiljer oss åt? Hur ser prostitutionen ut idag?

A photograph of a handwritten signature in cursive script, reading "Emma Wengelin". The signature is written in dark ink on a light-colored, possibly aged, piece of paper. The paper has vertical lines, suggesting it might be from a ledger or a notebook.

Källor

Upplysningar om Emma Wengelin kan du bl. a. hitta på följande ställen i landsarkivet:

- *Journal över prostitutionen 1870–1898 (Polisen i Uppsala D XI:1)*
- *Lösdrivareprotokoll 1890–1892 (Polisen i Uppsala A II:2)*
- *Fångrulla 1894 (Kriminalvårdsanstalten i Uppsala D 2 a:52)*
- *Brottmålsdombok 1891 (Uppsalarådhusrätt och magistrat A I c:42)*
- *Lagfartsprotokoll 1892 (Uppsala rådhusrätt och magistrat A II b:102)*
- *Husförhörslängd 1887–1893 (Uppsala domkyrkoförsamling A I ab:7)*
- *Bouppteckningar 1913 (Uppsalarådhusrätt och magistrat F II:37)*

Hon är också omskriven i litteraturen, t.ex. i Germund Mischaneks bok *Studenter och hetärer. Kulturhistoriska bilder från gamla tidens Uppsala* (Stockholm 1971).

Prostitution i 1800- talets Uppsala

Uppsala hade under 1800-talet många ensamstående män. Efterfrågan på köpt sex var stor. Samtidigt fanns det många kvinnor som behövde försörja sig. Ibland var prostitution den enda utvägen.

Utställningen handlar om männen och kvinnorna som köpte och sålde sex. Vi vill ta er med till de platser i staden där sexhandeln pågick och kontrollerades: bordellerna, besiktningsbyrån och kurhuset.

Genom arkiven från polis, sjukvård och domstol lär vi känna stadens skuggsida präglad av fattigdom, förakt och veneriska sjukdomar.

Välkomna till utställningen Prostitution i 1800-talets Uppsala!